

РЕЦЕНЗИЯ

на *Истина и екзистенция. Късният Хайдегер и въпросът за преодоляване на метафизиката,*

дисертация за присъждане на образователна и научна степен „доктор”

по професионално направление 2.3. Философия (Съвременна философия)

на Алекс Кристианова Костова

с научен ръководител проф. дфн Александър Кънев

1. Общо представяне на процедурата, докторанта и дисертацията

Представената дисертация, материалите към нея и предварителните процедури за защитата отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав на Република България, Правилника за приложението му и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски”.

След бакалавърско и магистърско обучение по философия и история на философията, завършило с отлични дипломни работи и публикацията *Бележки върху Lichtung, Ereignis и западната (пост)история при Хайдегер след обрата*, сп. *Philosophia*, 2012, 2, където се залагат някои от основните теми в дисертацията, Алекс Костова е редовен докторант към катедра „История на философията“. Отчислена е с право на защита, изпълнил е всички образователни и изследователски задължения по индивидуалния си план. По време на докторантурата участва в множество научни конференции у нас и в чужбина, в програми за специализация и практики; повечето от изнесените доклади и научни съобщения са по темата на дисертацията. Такива са и петте и публикации, като най-важни според мен са *Хайдегер и убогото време*, в сп. *Philosophia*, 2017, 16 и *Късният Хайдегер и новото начало на философията: феноменологичният път (Цееринген, 1973)*, сп. *Philosophia*, 2016, 13. Водила е и семинари по история на съвременната философия в бакалавърската програма „Философия“ в СУ „Св. Климент Охридски“.

Представената за защита дисертацията е оригинално изследване, което представлява сериозен принос в българската история на философията. То продължава и по своеобразен

начин разширява разглеждането на философското дело на Хайдегер и открива възможности за работа върху рядко изследвани досега теми не само у нас.

Дисертационната тема е развита на 209 страници с увод, 8 глави в три части, заключение и 15 страници библиография на немски, английски, френски, италиански, български, като всички източници са цитирани надлежно в нея. Работата е написана на ясен език, с отлично реферирани гледища по общата тема, както и с връзки към различни философски полета в исторически, тематичен и понятиен план в контекста за реабилитация на метафизиката в по-новата континентална философия. Същевременно са заявени критични позиции към тая тенденция, вкл. чрез аналогии с източната традиция за откриване на погледи към „същността, възможностите и ограниченията на метафизиката като практика, ангажирана с постигане на истината“ – с. 7. Работата се води от убеждението, че“ както историята на философията показва, философията никога не постига пълни и окончателни истини.“ – с. 8. Това се представя по разнообразен и убедителен начин в дисертацията, която, макар и посветена най-вече на „късния“ Хайдегер, дава широк поглед както върху неговото дело, така и върху важни тенденции в развитието на съвременната философия.

2. Основни тези на дисертационния труд; приноси

Споменатата теза се подготвя с отговор на въпроса *Що е метафизика?*, на който е посветена основна част от увода. Този въпрос съвпада и с разривен момент в развитието не само на Хайдегеровата философия, представящ обрата в нея с връщане към класически философски и научни примери. В тази част се разглеждат тенденциите на постметафизическо мислене от Хюм и Кант по посока на онтологизация на отношенията и събитийността във философията и физиката, придружени и с критиката на репрезентационизма, реализма и традиционния догматизъм. Към това се прибавя и разглеждането на въпроса за истината чрез отхвърляне на фундаменталистките и исторически концепции, както и с критиката на технизиращото и пресмятащо мислене, което ще доведе в процеса на изследване и до добре представените връзки с източната традиция дори тогава, когато те се определят като диалогически невъзможни от самия Хайдегер. Дотолкова се изпълнява и едно важно изискване: да разберем автора по-добре, отколкото той се е разбирал сам себе си.

Хайдегеровата късна философия се оказва събирателна за тези тенденции, макар подобни да се съдържат в основното негово различие между битие и биващо в частичната му нескритост или неистинност, ако направим аналогия с представата за истината откъм разбитата буквализация на гръцкия термин, който може да означава и незабравеност (не-Лета, отвъд- Лета) и противопоставянето му срещу технизацията на мисленето. Тук се подготвя и разглеждането на свързаността на Хайдегер с националсоциализма и немското почвеничество, довело до политкоректните забравяния и забранявания, за радост все още незадължителни у нас. В противовес на тази в голяма степен късна и лесна разправа с Хайдегер, Алекс Костова прави преглед на съвременното състояние на основната си тема, вкл. и с особено внимание към опитите за български интерпретации и преводи на Хайдегер.

Същинското изследване започва с представяне на ранния Хайдегер и въпроса за метафизиката с първоначалното позитивно отношение и неговата промяна в „Битие и време“ чрез „аисторичната екзистенциална конституция на Dasein“ . Това е една доста силна теза, която може да има и по-обстойно обосноваване дори затова, че в немския език и неговата невинаги осъзнавана буквалност Geschichte, „история“, може да се представи по особен начин „археологически“ като „напластяване на събития“. Същото се отнася и до трудно преводимото Dasein. Обичайно то означава „присъствие“ и, ако искаме да хайдегеризираме, „при-съствие“, за да не го утежняваме с библейски конотации покрай традиционния български превод на Sein с „битие“. Алекс Костова несъмнено добре знае немски, за да си служи с първия наш превод на *Битие и време* от Д. Зашев и насилени конструкции за Dasein от типа на „бъденето-ето-на“ дори и като споменава някои възможни алтернативи, предложени от А. Кънев (с. 39).

Времеността на това присъствие води работата към разглеждане на връзката между истина и екзистенция и времевата относителност на самооткритата просветналост в противовес на нейната предметна скритост. Тук би могло да се направи връзка и с т. нар. научна революция при налаганото господство на теорията на относителността, което Хайдегер добре познава, но експлицитно не критикува поне в този ранен период, ако не броим местата за крайността на темпоралността, които А. Костова отлично изяснява – с. 55 и сл. във връзка и с преодоляването на феноменологията от Хусерлов тип. Това

несъмнено ще направи и по-разбираемо тематизирането на научните парадигми и революции от Кун, появяващи се в по-нататъшната изследване.

Основна част на работата е *Втора глава*, посветена на обратът, започнал с книгата на Хайдегер *Кант и проблемът за/на метафизиката*, довел и до завръщане (Kehre означава и това) към корените на европейската философска традиция. Така „отвъд Кант“ може да се мисли не само прогресистки, но и исторически в смисъл на разкриване на предишни пластове, което Хайдегер прави както с понятийни, така и с личностни философски образци. Това е представено по убедителен начин, водещ изследването до същинската му част за „късния“ Хайдегер, на което са посветени следващите глави за динамичността на истината в играта между скриване и откриване, нейната събитийност и незабравеност, четворната структура на битието и връщането към корените на родния език, разцъфнал в уникалността на художествената творба и нейната сгъстеност, ако буквализираме немското Dichtung. Би могло да се допълни, че в откритата си лекция *Що е метафизика?*, която е и първият български превод на Хайдегер, тези тенденции са дадени с характерна публицистична страст, които не личат така добре в книгата за Кант, но пък за сметка на това обясняват контекстуално т. нар. завръщане към корените, включително и по чисто лични причини. Те ярко личат в кореспонденцията с Хана Арент и К. Ясперс от този период. Но все пак Алекс Костова несъмнено е привърженик на подхода за история на понятията, а не на твърде лични биографични обстоятелства; затова в дисертацията имаме представена история на *философията*, но не и *история* на философията. Доколкото съм контекстуалист, бих предпочел да се обърне донякъде внимание все пак и подобни моменти, разкриващи и лични взаимоотношения, които нерядко обясняват иначе понятийно стилизирани решения. Някои от тях могат да се видят и в стихотворните опити на Хайдегер, които след „обрата“ ще го доведат и до търсене и разкриване на действително философските проблеми тъкмо в поезията.

Работата се основава обаче на „чисто“ философско разглеждане и затова в нея са подбрани автори, които се споделят тази „научна“ тенденция; същевременно тя ги надгражда с по-точно представяне на самия Хайдегер. Такъв, сред доста добре представени други, е примерът с опитите на М. Ратхал за разбиране на несъизмеримите противоположности в просвета на битието, Lichtung, които се разглеждат критично и се

показват тъкмо чрез интерпретация на Хайдегер в битийно проясняване на скритата нескритост на истината. Със същата евристична сила е и сравнението между Хайдегер и Кун за парадигмалността и илюзиите за постигната обективност, както и тезата за нееднозначността на политическото тълкуване без връзка с метафизическите корени, вкл. и на „еврейския въпрос“ на т. нар. *Черни тетрадки*. Последното е тема, оставена без изследване у нас, макар напоследък да е основна в представата, представянето и дори забраната да се занимаваме с Хайдегер, ако не осъдим предварително неговата свързаност с националсоциализма и окончателното, пък макар и само метафизическо, „решение на еврейския въпрос“. Несъмнено това има връзка и с отлично представената в дисертацията теза за неметафизичността на техниката, един мотив, който в „убогото време“ на мнимата техническата рационалност допълнително води до изхвърляне на Хайдегер от натрапчиво актуалните теми на философското мислене и неговия жаргон. В това отношение бе могло да се каже, че тази тенденция тръгва тъкмо с памфлетично-полемичния *Жаргон на автентичността* на Теодор Адорно и атаката на Франкфуртската школа срещу т. нар. екзистенциална философия, към която Хайдегер бива причисляван.

Работата със сигурност би спечелила, ако освен отличното представяне на отношението на „късния“ Хайдегер към феноменологията не като научен метод, а като „път“ (това първоначално означава и метод, пътека за проследяване, както дао и магга в китайската и индийската традиция) в с. 127 и особено след 130 с. и с. 188 и сл., се обърне внимание на това, че в късния Хайдегер има завръщане към най-ранните му публицистични работи и негови поетични опити. Родният край и мескирхският диалект се препоявяват в особен понятийно-битийен смисъл като важни заглавия на есета и сборници, при които *Lichtung* е „светлото място в гората, полянка“, в която спира „просеката“, *Holzweg*, към която ни отправя „пътя в полето“, *Feldweg*, за да не попаднем в бездната, *Abgrund*. Тъкмо от този роден край и запазеността на автентичното мислене в гръцки, санскрит и немски – тема, убедително представена в *Осма глава* - може да се доосмисли и възможността за разглеждане на Хайдегер в контекста на източната философия. Последното е едно твърде интересно гледище, което намира място в дисертацията и представлява определено приносен момент с обсъждането на възможността на една локалистка етика – с. 166 и сл. С подобен приносен характер са и разглежданията на

перспективите на „новия реализъм“ откъм основни тези на „късния“ Хайдегер, които подготвят и сравнително критичното отношение в *Заключението*.

3. Заключение и предложение:

Независимо от възможни несъгласия и предлагани допълнения, убедено мога да отсъдя, че представената от Алекс Костова дисертация е напълно завършена в съдържателно, понятийно и методологическо отношение; тя има несъмнен приносен характер, дава нов поглед у нас към Хайдегер и съвременни философски дебати; то излиза далеч отвъд тясното поле на все по-доктринално и издребняващо в предметите си рутинно изследване. Дисертацията предлага нови разглеждания и решения на теми, нямащи пряка връзка с нейния основен предмет, но пък даващи представа за интересите на Алекс Костова към широкия философски контекст, в който е осъществена като отлична научна разработка. Като цяло: дисертационният труд на *Истина и екзистенция. Късният Хайдегер и въпросът за преодоляване на метафизиката* е самостоятелно и оригинално изследване с несъмнен приносен характер; затова **предлагам научното жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Алекс Кристианова Костова.**

18.20.2021

Димитър Денков
проф. д-р Димитър Денков